

Motion till riksdagen 2005/06:So289

av **Sten Tolgfors (m)**

Barn som sänds till utsatthet utomlands

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att låta utreda hur vanligt det är att svenska barn sänds till utsatthet utomlands samt de omständigheter som barnen hamnar i.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att låta utreda vad kommunernas socialförvaltningar känner till om placering av barn i uppfostringskolor utomlands, om socialtjänsten medverkat i finansiering av detta samt vilket ansvar kommunerna tar för att följa upp den situation barnen hamnar i.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att se över den samlade lagstiftning som gäller vid barns resor till forna hemländer, dvs. bl.a. skollagen, socialtjänstlagen och LVU.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att göra en översyn av socialtjänstens uppföljningsansvar och befogenheter vad gäller svenska barn som hamnar i vanmaktssituationer utomlands.
5. Riksdagen begär att regeringen lägger fram lagförslag för att förebygga att barn hamnar i vanmaktssituationer utomlands, där deras rättigheter kränks.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om stöd för barn som efter att ha befunnit sig i vanmakt utomlands sedan återkommit till Sverige.

Motivering

Det finns en rad berättelser om hur svenska barn skickas till afrikanska länder som Somalia för att ”gå i skola”.

Inom ramen för dessa resor och återresor finns en skala av situationer: Det kan vara fråga om seriösa återresor till invandrarfamiljers gamla hemländer,

Fel! Okänt namn på

när barnen frivilligt placeras i rimlig och bra skolverksamhet. I sådana fall kan resan bidra till barnets identitetsutveckling och till skapande av kulturell trygghet. Men det finns alltför många exempel på att barn mot sin vilja sänts till omständigheter som aldrig skulle accepteras för svenska barn utan utländskt ursprung. I dessa fall har barnen sedan mer eller mindre permanent skiljts från familj och vänner. Resultatet blir då vanmakt och misstro mot vuxenvärlden.

I flera fall har svenska barn placerats i extrema uppfostringsinstitutioner. Det skall ha förekommit att barn på de här ”skolorna” fängslats, kedjats fast, utsatts för kroppsstraff och nekats läkarvård. Det har varit fråga om omständigheter som strider mot de mänskliga fri- och rättigheterna, mot FN:s barnkonvention och mot svensk lag.

Såväl TV 4 som SVT Uppdrag Granskning har uppmärksammat problemet i en serie reportage och tidigare har P 1 granskat det.

För tydlighetens skull, problemet är inte att barn reser till familjens ursprungsland, går i skola där eller att skolorna är religiösa. Det problem som skall fokuseras på är när barn försätts i vanmakt och placeras i uppfostringskolor där deras rättigheter kränks.

Hur vanligt är problemet?

Det har inte gjorts någon undersökning av svenska myndigheter om hur vanligt det är att svenska barn sänds till uppfostringskolor i Somalia eller andra afrikanska länder. Enligt vissa uppgifter är det fråga om ett 70-tal fall om året. Det var en uppskattning som framkom i en reportageserie i P 1 i början av 2003. I tidningen GT uppskattade en UD-tjänsteman sommaren 2003 att ett hundratal svenska barn lämnats i Somalia av sina föräldrar. Det är ett underkännande av regeringens agerande att media får göra vad som borde vara statens och myndigheters arbete för att skapa en bild av problematiken.

”Det är mest unga pojkar, mellan 13 och 17 år. Men mörkertalet är antagligen stort. Det är bara de starkaste som orkar ta sig till oss. Jag skulle uppskatta att det finns ett 100-tal barn som lämnats i Somalia. Strömmen av barn som kom till oss minskade antagligen för att det spred sig att vi inte kunde hjälpa dem.” Förstesekreterare Michael Broman på ambassaden i Addis Abeba.

”Trots den, med all rätt, upprörda debatt som förekommit om denna fråga vill jag framhålla att det årligen rör sig om ett begränsat antal fall.” Jan O Karlsson i riksdagen 27 maj 2003.

I en skrivelse till UD skrev ambassaden i Addis Abeba så här: ”Konsulära ärenden med somalisk koppling har ökat. I början av året (2002) besökte knappt ett barn oss eller konsulatet i Djibouti per vecka för att få hjälp med att komma till Sverige samt erhålla ekonomiskt bistånd. Dessa ärenden som är mycket resurskrävande har åtminstone tillfälligt upphört.”

Regeringen informerad

Regeringen har under en längre period känt till att svenska barn med somaliskt ursprung sänds till vanmaktssituationer utomlands, t.ex. i Somalia.

Generaldirektören för Migrationsverket besökte ambassaden i Addis Abeba 2002. Uppgifter om ”Somaliabarnen” var väl kända bland ambassadpersonalen.

Samtal med generaldirektören för Integrationsverket (IV) har bekräftat att också IV känt till situationen. Men härutöver föreligger berättelser från svenska biståndsarbetare som ger vid handen att svenska myndigheter tidigare uppmärksammats på saken. Nedan återges utdrag ur sådana brev anonymt:

”Jag har själv arbetat i Somalia och träffade där en svensksomalisk pojke som skickats dit. Han sa att han visste om flera sådan andra barn, svenska, men även från Norge och Holland. Om barnen inte anpassar sig till Somalisk kultur så finns det även en extremskola i Khartoum för speciellt ”svåra fall”. Normalt är dock att barnen får återvända till Sverige efter ett par 2–3 år, om de ”rättat in sig i ledet”.

Jag informerade svenska ambassaden i Nairobi som sköter Somalia om den pojken jag träffade men de sa sig inte kunna göra något eftersom pojkarna är under 14 år. Föräldrarna är, enligt ambassaden, väl insatta i hur svensk lagstiftning fungerar och vilka rättigheter de har att bestämma var barnen skall uppfostras. Tydligt finns det en 14-årsgräns?

Det var en skrämmande upplevelse att prata med pojken. När jag letade efter honom dagen efter hade han gömts undan. Svenska ambassaden i Nairobi är väl insatta i flera sådana här fall.”

”I början av 2001 var jag på ett besök i Garowe som är huvudstaden för Puntland. När jag tog en promenad på kvällen tillsammans med mina vakter så hörde jag en röst bakom mig som på klockren svenska frågade om jag kunde hjälpa honom. Det var en somalisk pojke i knappa 14 årsåldern. Han berättade att han var född och uppvuxen i Sverige. Vid jultid hade hans mamma sagt åt honom att han skulle resa på semesterresa till Somalia. När han väl kom fram tog hans släktingar ifrån honom hans pass och hans svenska kläder. De sa åt honom att han hade blivit ’för svensk’ och skulle spendera tillräckligt lång tid i Somalia för att återvända till den rätta kulturen. Jag pratade med Diakonias (Svensk NGO verksam i Puntland) personal och bad dem hjälpa till. De är somalier men har starka kontakter med svenskar. De ville inte lägga sig i ’interna familjeangelägenheter’.”

”Pojken berättade för mig att han kände till flera svenskar i området som inte fick åka tillbaka. Om de skötte sig skulle de få komma tillbaka efter ett par års tid, men om de inte rättade in sig i ledet skulle de skickas till en mycket strikt skola i Khartoum ...” ”Jag var vid det tillfället praktiskt taget enda utlänning i området men jag tog upp en diskussion med UNICEF's somaliska personal för att se om vi kunde göra något. Enligt dem är det vanligt förekommande och de uppskattade att det finns runt 40 barn i Puntland som kommer från Sverige, Norge, Holland o Canada. De har svårt att anpassa sig, de kan knappt språket och de råkar ofta i slagsmål. De refererade också till

Fel! Okänt namn på

svensk lagstiftning som säger att det är föräldrarna som bestämmer var barnen skall uppfostras.

Dagen efter var jag ute och letade efter pojken men han hade försvunnit. Enligt vår personal hade släktingarna flyttat honom till en by utanför Garowe.

Ett par veckor senare kom jag till Nairobi ... och kontaktade då svenska ambassaden. De sa sig vara medvetna om situationen och sa att det finns många liknande fall men att de ingenting kan göra. Även på UNICEF's kontor i Nairobi fanns de ingenting man sa sig kunna göra eftersom det är i föräldrarnas händer.

I det läget gav jag upp men händelsen gjorde ett väldigt starkt intryck på mig. Det måste varit så tufft för den pojken att ha ryckts upp från den svenska omgivningen och landa abrupt i den somaliska miljön.”

Socialtjänsten ibland delaktig

Trots att det finns många och tydliga uppgifter om hur barn hamnat i stor vanmakt under dessa resor har svensk socialtjänst ändå ibland bidragit till att göra dem möjliga. Socialtjänsten har hjälpt till att finansiera återresor.

I Örebro har socialtjänsten medverkat till att en pojke på familjens initiativ sändes till Somalia. Han fråntogs sitt pass av fadern och kunde inte ta sig hem. ”Men syftet har inte varit uppfostran, snarare att de skulle hitta sin identitet”, sa förvaltningen i en generell kommentar i Nerikes Allehanda.

Socialförvaltningen i Örebro sade vidare med anledning av det uppmärksammade fallet i Örebro: ”Vi måste vara noggranna och så långt det är möjligt ta reda på var barnet hamnar.” Man menade att man alltid undersöker placeringar, ”... men i sådana här fall är det väldigt svårt för oss.”

Uttalandet visar att Somalieresorna verkar ha särbehandlats och inte undersökts på det sätt inte minst skrivningarna i FN:s barnkonvention kräver. Barnets bästa kan bara bedömas på en kunskapsgrund, vet man inte konsekvenserna av ett beslut som rör barn bör man avstå ifrån att fatta det. Att svenska myndigheter medverkar till att sända barn till okända förhållanden är oacceptabelt.

Man fråga sig hur svenska myndigheter överhuvudtaget kan acceptera och medverka till att barn sänds till länder i sönderfall, från vilka många människor flyr. Somalia är ett land i sönderfall och säkerhetsläget i huvudstaden Mogadishu har bedömts vara bland de farligaste i världen.

Länsstyrelsen riktade småningom kritik mot den berörda socialnämnden i Örebro för ”brister i två hänseenden:

- att inte utreda och bedöma pojkens behov av insatser innan bistånd till resan beviljades,
- att inte försäkra om den då 15-åriga pojkens inställning till resan till Somalia; liksom att inte undersöka situationen och pojkens inställning då hemresan inte blev av som planerat.”

Men fallet i Örebro är inte det enda där socialtjänsten medverkat. I flera andra kommuner, t.ex. i Göteborg, har det också skett.

I andra fall är det snarare så att socialtjänsten inte velat medverka till att barn kan komma hem igen.

Nu krävs åtgärder

Två saker måste nu göras för att säkerställa barnens rättigheter.

För det första: Kunskapen om hur vanligt det är att svenska barn sänds utomlands till utsatthet, samt de omständigheter som barnen hamnar i, måste inventeras av regeringen. Kommunernas socialförvaltningar måste tillfrågas om vad de känner till om detta, om de medverkat i finansiering av barns resor, samt om vilket ansvar kommunerna då tar för att följa upp den situation barnen hamnar i.

För det andra: Lagstiftningen som gäller vid barns resor till forna hemländer måste ses över. Mycket tyder på att det finns en blind fläck i lagstiftningen. Skolplikten upphör när barnet är utomlands, samtidigt som det är oklart vilket uppföljningsansvar socialtjänsten i praktiken tar. Det krävs en översyn av socialtjänstens uppföljningsansvar och befogenheter vad gäller svenska barn som hamnar i vanmaktssituationer utomlands. Därtill har svenska beskickningar haft svårt att hjälpa barn att komma hem, eftersom det kräver föräldrarnas medgivande och dessa inte ens alltid går att lokalisera. Ibland motsätter de sig också att barnen kommer hem.

Resultatet blir en stor utsatthet för barnen. Även om de tar sig ut från den så kallade skolan, ut ur Somalia och fram till ett grannland som Etiopien, lyckas nå svenska ambassaden eller ett konsulat, så är det alltså inte säkert att de får hjälp.

”Lagstiftarna har inte tänkt på den här situationen, att barn mot sin vilja skickas iväg utomlands. Myndigheterna har helt enkelt blivit tagna på sängen.” Michael Broman i GT.

Många av barnen saknar pass. Ofta har de fråntagits sina papper av anhängiga i samband efter att de anlät till Somalia. Förälders underskrift eller att en god man utses och därefter skriver under passansökan krävs för att barnet skall få nytt pass.

Ambassaden kan ofta bara hjälpa barnet om man först vänder sig till hemkommunens socialtjänst och barnet omhändertaras enligt LVU. Vad ska ett barn göra under tiden som ambassaden gör sin anmälan till socialtjänsten i hemkommunen, under tiden som förhållandena utreds och under tiden som man tvingas vänta på ett beslut? Statsrådet Jan O Karlsson medgav att detta är ett problem, när barn behöver omhändertaras utomlands: ”Några möjligheter att rent faktiskt omhänderta ett barn som vistas utomlands finns emellertid inte.”

Morgan Johansson har hittills hävdats att regeringen gjort vad på den ankommer, men så är det verkligen inte. Det som hänt är att Socialstyrelsen gjort vad som är att beteckna som ett informationsblad om frågan, men övriga åtgärder väntar ännu på att vidtas.

Fel! Okänt namn på

Det handlar vidare inte bara om att hjälpa barn som redan är i Somalia, utan om att skapa mekanismer för att förebygga att barn hamnar i vanmaktssituationer. Det är därtill viktigt att de barn som har befunnit sig i situationer av vanmakt och sedan tagit sig hem till Sverige får hjälp med att hantera sina erfarenheter.

Den 27 maj 2003 sa Jan O Karlsson i riksdagen: ”Sedan lovar jag att jag nog ska lyssna och se på de förslag som har lagts fram från Sten Tolgfors.” ”Men jag ska nog titta på det och försöka utreda det här.”

Men samtidigt sa ministern: ”Enligt min mening finns det således redan i dag möjligheter att hjälpa barn som råkat illa ut utomlands att komma hem till Sverige.” Samma linje driver statsrådet Morgan Johansson, men den är uppenbarligen felaktig. Verkligheten visar att möjligheterna inte är tillräckliga och att de möjligheter som finns inte har använts.

Stockholm den 26 september 2005

Sten Tolgfors (m)